

УДК 94(477)

Віра Мельник

ДІЯЛЬНІСТЬ ТЕОФІЛА ОКУНЕВСЬКОГО У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Розглянуто останні роки життя Т. Окуневського та його участь у національно-визвольних змаганнях, активну просвітницьку та політичну діяльність в житті Городенківщини.

Ключові слова: Східна Галичина, Т. Окуневський, Я. Окуневський, Городенка, ЗУНР.

На початку ХХІ століття розвиток історичної науки в Україні дав можливість дослідити життя та діяльність осіб, які були організаторами українського національного руху та учасниками боротьби за Українську державу. Одним із важливих завдань сучасної історичної науки є дослідження життєвого шляху та творчої спадщини видатних людей, серед них був Теофіл Окуневський. Він заслуговує на увагу дослідників завдяки своїй активній участі в цих подіях.

Досліджувана тема є актуальною, оскільки дає змогу проаналізувати просвітницько-організаційну діяльність Т. Окуневського у Східній Галичині. Окрім того у публікації відображено питання національно-визвольних змагань Городенківщини.

Об'єктом дослідження є національно-визвольні змагання, просвітницька та політична діяльність Т. Окуневського в останні роки життя.

Предметом дослідження – основні тенденції національно-визвольної, просвітницької та політичної діяльності Т. Окуневського в житті Городенківщини.

Мета статті – на основі комплексного і об'єктивного аналізу дослідити національно-визвольну, просвітницьку та політичну діяльність Т. Окуневського в останні роки життя.

Важливим джерелом вивчення діяльності Т. Окуневського у міжвоєнний період є передусім архівні матеріали [1–2], а також тогочасна періодика [3–4; 10]. Першими спробами дослідити окремі аспекти міжвоєнного життя Галичини були праці Ю. Роїка [13], В. Яшана [14]. Вагомий історичний матеріал цього періоду знаходимо і у біографічних статтях про Т. Окуневського [5–6; 12].

Після встановлення у Східній Галичині польської влади Т. Окуневський проживає у Городенці. Він пише у своїй автобіографії про цей період життя так: "Літо 1920 р. біля Варшави загорівся бій на життя і смерть. Над Дністром здержував похід більшовицьких полчищ ген. Омелянович-Павленко. До Городенки завітати українські війська під командою полк. Долуда. В голові цього сміливого полковника, що недавно воював під Львовом, зародилася відважна думка, щоби врятувати бодай Покуття. Польський староста трепетав від Долудового розмаху. Я поїхав з Долудом ще до ген. Омеляновича-Павленка, що мав свою квартиру під Станіславом, щоби порадитися з ним. Та тут нам ген. Омелянович-Павленко приносить депешу з Варшави, що війська Пілсудського побили большевиків під Варшавою на голову і большевицькі війська втікають на лоб, на шию. Плян полк.

Долуда відпав як нереальний. І сів я у своїй скромній хаті в Городенці з тяжким почуванням сина битого долею народу” [4].

Т. Окуневський був у великій пошані не лише між своїми, але й серед влади, вона рахувалася з його думкою і словом. Усе ж таки, коли в 1922 р. польська окупаційна влада розпочала безправно вибори до польського сейму, Т. Окуневський був арештований разом з іншими провідними діячами і деякий час перебував у в'язниці Окружного суду в Коломиї [4].

Не менш важливу роль у національно-визвольній боротьбі українського народу відіграв і молодший брат Т. Окуневського – Ярослав. Він доктор медицини, організатор медичної служби у військово-морському флоті Австро-Угорщини, адмірал, досягнув одну з найвищих посад у Австро-Угорщині. Мандрівник, автор публіцистичних праць, мемуарів та спогадів, меценат, громадсько-політичний діяч, засновник і керівник Української санітарної місії (УСМ) ЗУНР у Відні, Я. Окуневський належав до тих численних українців, яким в умовах поневолення українських земель сусідніми державами довелося працювати на чужині, здобувати визнання у інших народів, подібно як Іванові Горбачевському, Іванові Пулюю та багатьом іншим [4].

Перша світова війна застала Я. Окуневського у Головному штабі флоту на посаді адмірала, головного лікаря і начальника головної медичної служби австро-угорського флоту. Набутий багатий досвід став у пригоді при організації медичної служби флоту в бойових умовах [4].

Водночас він став брати активну участь у національно-визвольній боротьбі українського народу. З початком війни у 1914 р., коли у Західній Україні почали масово створюватися відділи Українських січових стрільців (УСС), створено легіон УСС, Я. Окуневський вітав його створення, став організатором та головою УСМ у Відні, вступив до Союзу визволення України (СВУ). Він надав істотну допомогу санітарній службі легіону УСС, забезпечив його медикаментами, збирав кошти для Української держави, жертвував на забезпечення війська знані суми. Фінансову допомогу надав йому Іван Білинський, уродженець Тернопільщини, який став у Єгипті придворним фармацевтом і лікарем одного зі знатних кедивів, володів великим багатством. Проте інфляція воєнного часу призвела до знецінення грошей і значних втрат, що пізніше дуже пригнічувало Я. Окуневського [5, с. 144].

Адмірал Я. Окуневський, як один із представників Української парламентарної репрезентації (УПР), опівночі з 1 на 2 березня 1918 р. у Відні, спільно з представниками СВУ, почесною чотою УСС під проводом Дмитра Катамая та генерала Захара Павлюка зустрічав колишніх полонених старшин з Йозефштадту. Офіцерів-українців передислоковували до м. Володимира-Волинського з метою подальшої організації та поповнення особовим складом. З табору Фрайштадт в Україну відбуло 900 козаків і 5 старшин [7, с.22]. Він виступив з привітанням та побажав козакам успіхів у боротьбі з віковичним ворогом України, запевнив, що галицькі українці кожної хвилини допоможуть своїм братам, чим тільки зможуть [7, с.22].

Після проголошення у 1918 р. Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) Я. Окуневський очолював медичну місію ЗУНР у Відні. Упродовж 1919–1922 рр. переїхав до свого брата у Городенку.

Коли морське відомство УНР стало формувати полки морської піхоти виникали проблеми з їх медичним забезпеченням. Як колишній головний лікар австро-угорського флоту, керівник медичної місії ЗУНР у Відні, адмірал Я. Окуневський зробив значний внесок у забезпечення військ УНР. Використавши свої зв'язки у Відні, він у 1919 р. організував доставку медикаментів і військово-медичного майна на потреби армії УНР, для забезпечення військ генерала М. Омеляновича-Павленка, у тому числі і дивізії морської піхоти. Він також надав значну допомогу військово-морському аташе УНР у Відні, капітанові 2-го рангу Дашкевичу-Горбачьому в організації відправки з адриатичних портів флоту Австро-Угорщини вихідців із Західної України для комплектування ними морської піхоти УНР, зокрема для підготовки у Коломиї 1-го гуцульського полку морської піхоти. Тоді для організації набору особового складу морський міністр контр-адмірал М. Білинський спільно з офіцерами відомства, капітаном 1-го рангу М. Злобіним та капітан-лейтенантом С. Шрамченком здійснили подорож зі Станіславова, через Коломию, Заболотів, Косів у Жаб'є (тепер Верховина), під час якої організували поповнення полку новобранцями, припасами та матеріальними засобами. Полк, після переведення до Бродів, отримав озброєння і технічне оснащення та, пройшовши курс навчання і бойового вишколу, готувався для відправки на фронт, під Київ. Ускладнення ситуації у Західній Україні не дозволило зреалізувати ці плани. Я. Окуневський переїхав до Городенки, де не перестає займатися активною громадською діяльністю. Листується з визначними громадськими діячами, а також з редакторами популярних на той час газет [6].

15 грудня 1924 р. Я. Окуневський надіслав до газети “Діло” статтю [1, арк. 4], яку редактор Михайло Рудницький відмовився опублікувати. У ній він писав про тогочасні проблеми: “Задній розум усе ліпший як передній, а в українців найпаче. Критикувати усе легше, як самому робити. Критиканство, то наша українська сила. Це найбільший жаль, що ціла Соборна Україна із сорока мільйонів не видала із свого нутра Наполеона, або хоч Наполеончика....Француз Thiers не тільки

історію писав, але і історію Франції робити умів. Грушівський історію України пише, а робити її не потрафив... Наполеон I був малий ростом, а великий розумом. Між членами високої Директорії були люди дуже високого росту... тай тільки! Петрушевич був би пречудним Президентом у впорядкованій республіці, може не гірший як Масарик... Джентльмен Петрушевич сів до стола в карти грати, а партнери його оказались шулерами. Обіграли його фальшивими картами" [3].

Організаційним і торгівельним осередком сільських кооперативів Городенківщини був повітовий союз кооперативів, заснований у кінці 1923 р. і зареєстрований на початку 1924 р. в окружному суді в Коломиї. Т. Окуневський був головою наглядової ради першої управи союзу. Головував Т. Окуневський у раді до 1926 р. [13, с.384]

У 1924 р. Т. Окуневський запросив з Кракова до Городенки викладача Михайла Бараника [9, с.80]. М. Бараник закінчив Львівський університет, у 1918 р. був сотником УГА, а після приїзду до Городенки став четвертим директором української гімназії [11, с.583].

Т. Окуневський так згадував у життєписі свою просвітницьку діяльність: "Розпочав я оживляти роботу читальні на Котиківці. Навіть такі села як Пробабин, Передівання, Сокирчин мали вже свої читальні. Спровадилася народна торгівля. В слід за тим помістились тут і інші товариства такі як: "Міщанська родина", "Українська Бесіда", "Союз кооператив", "Товариство Кредитове", "Українська книгарня". В цім домі була збудована велика сая на представлення і публичні збори. Союз кооперативів позабудив по селах кооперативи і молочарні. Найкраще на той час розвивався кооператив у Вербівцях. Інші калікують через брак грошей і неосвітність наших людей, які б хотіли все зичити, але не віддавати" [2, арк.122].

Т. Окуневський у міжвоєнний період займав особливе місце серед діячів українського національного руху. З одного боку, він належав до групи діячів, які більшу частину свого часу витрачали на політику та громадську діяльність, з іншого – активно цікавився громадським життям, багато дописував до українських періодичних видань на різні теми, плідно працював як адвокат, і завдяки цьому привертая до себе увагу українців. Вона звичайно була меншою, якщо пам'ятати про непропорційно значну, у порівнянні з довоєнними часами, участь Т. Окуневського у політичних акціях та роботі українських громадських організацій.

У 1930 р. Т. Окуневський як голова Народного дому в Городенці подав до повітового суду в Городенці прохання про забезпечення виплати відшкодувань, завданих внаслідок пацифікації. Голова суду стверджував, що "скарга має ознаки політичної демонстрації проти адміністраційної влади, яка виконує доходження з метою викрити винних в актах саботажів, що прибрали форму палення майна інших осіб у Східній Малопольщі, як також у повіті Городенка. Отже та адміністраційна влада наказала в дні 6 жовтня 1930 р. між іншим ревізію льокалів Народного Дому в Городенці, як одного із запідозрених. Цю ревізію перевели органи державної поліції і цей факт є добре знаний управі "Народного Дому" [14, с. 225].

На цю відмовну ухвалу Городенківського суду подав Т. Окуневський апеляцію до окружного суду в Коломиї, апелюючи до конституції, що жоден закон не може позбавити громадянина Речі Посполитої Польської права "доходити матеріальної втрати в суді" [14, с. 225]. Проте, окружний суд обґрунтовану апеляцію не прийняв і своєю постановою від 5 листопада 1930 р. її відкинув, а ухвалу повітового суду затвердив.

Останні роки життя визначного громадського діяча політика, адвоката Т. Окуневського проходили у Городенці. Проте це були неспокійні часи. Він продовжував вести активну громадську діяльність, допомагав громадським організаціям, надавав безкоштовні юридичні консультації.

У 1935 р. українська громада вшанувала 50 років громадської діяльності Т. Окуневського у Народному домі, на якому промовляв адвокат і письменник Андрій Чайковський [15, с. 582].

Важкими ударами були для Т. Окуневського була трагічна смерть його брата Ярослава у 1929 р. та дочки Олени – 29 липня 1930 р. Ці останні роки свого життя згадував Т. Окуневський у автобіографії так: "Сів я у своїй скромній усадьбі в Городенці із тяжким чувством сина народу розбитого, розгромленого, пониженого. Як перед 40 роками заснував я тут свою адвокатську канцелярію, так і тепер веду її, доживаючи свого життя при боку зятя і внучат. Дочки не стало" [2, арк. 127]. Попри важку втрату дочки, Т. Окуневський не перестав перейматися долею свого народу. "Молодь мріє о самостійній Україні. Мені вже в 73 літньому віці її не дожити, але все ж таки зацікавило мене, що канадійські наші емігранти не забувають про свою соборну неньку, а противно навіть мріють о тім, щоб при помочи канадійського сенату створити одну соборну Україну. Велична се гадка" [2, арк. 127]. Помер Т. Окуневський у Городенці 19 липня 1937 р. [15, с. 583].

Під час похорону виголосив промову адвокат Р. Комаринський і попрощався з покійником від української громади. "Промовляли два делегати від Адвокатської Палати, один біля суду (В. Старосольський), а один на цвинтарі, де по відправі було багато промов. Спочив Покійний на Городенківському кладовищі біля гробу своєї доньки Олени Кульчицької. Люди навколо гомоніли –

відійшов благородний муж, людина великої європейської освіти, високої культури, ідейна, гуманна, надзвичайно інтелігентна і хрустального характеру” [10].

Отже, в останні роки життя немолодий вже Т. Окуневський відчував, що програні визвольні змагання були кульмінацією його політичної та громадської діяльності. Психологічна травма з приводу втрати дочки і брата була настільки значною, що її вплив відчувався до кінця його життя.

Список використаних джерел

1. Центральний державний історичний архів України в м. Львові (ЦДІАЛ України), ф. 383, оп. 1, спр. 4, 28 арк.
2. ЦДІАЛ України, ф. 328, оп. 1, спр. 103, 122 арк.
3. До оборони! // Республіка. – 13 травня 1919. – Ч. 83.
4. Дописи // Діло. – 21 жовтня 1937.
5. Др. Теофіл Окуневський. Автобіографія // Визначні постаті України: Андрій Чайковський, Теофіл Окуневський. – Львів, 2010. – С. 228.
6. Головацький І. Окуневський Теофіл / І. Головацький // Українська журналістика в іменах: Матеріал до енциклопедичного словника. – Львів, 2000. – Вип.7. – С. 255–257.
7. Листи Теофіла Окуневського до Івана Франка // Визначні постаті України: Андрій Чайковський, Теофіл Окуневський: Збірник наукових праць. – Львів: Афіша, 2010. – С. 204.
8. Марунчак М. Дир. Михайло Бараник / М. Марунчак // Городенщина. Історико-мемуарний збірник. – Нью-Йорк; Торонто; Вінніпег, 1978. – С. 583.
9. Мельничук Б. Бараник Михайло / Б. Мельничук // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль: Видав.-полігр. комбінат “Збруч”, 2004. – Т.1. – С. 80.
10. Новинки // Діло. – 22 липня 1937.
11. Никифорук В. Карбівничі високого духу / В. Никифорук // Ямгорів: інформаційно-публіцистичний альманах. – Городенка, 1990. – С.46.
12. Павчак С. Вінок шани родині Окуневських / С. Павчак // Край, Городенка. – 2008. – 12 груд.
13. Роїк Ю. На слідах кооперативного руху в Городенщині / Ю.Роїк / Городенщина. Історико-мемуарний збірник. – Нью-Йорк; Торонто; Вінніпег, 1978. – С.384.
14. Яшан В. Пацифікація в Городенці і Городенківському повіті / В. Яшан // Городенщина. Історично-мемуарний збірник. НТШ. Український архів Т. XXXIII. LC. Catalog Card No. 78-066396 / ред. М. Марунчак. – Нью-Йорк; Торонто; Вінніпег, 1978. – С.225.
15. Яшан В. Д-р Теофіл Окуневський / В. Яшан / [ред. М. Марунчак] // Городенщина. Історично-мемуарний збірник. НТШ. Український архів Т. XXXIII. LC. Catalog Card No. 78-066396. – Нью-Йорк; Торонто; Вінніпег, 1978. – С. 577.

Вера Мельник

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ТЕОФИЛА ОКУНЕВСКОГО В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД

Рассмотрены последние годы жизни Т.Окуневского и его участие в национально-освободительной борьбе, активную просветительскую и политическую деятельность в жизни Городенковщины.

Ключевые слова: Восточная Галичина, Т. Окуневский, Я. Окуневский, Городенка, ЗУНР.

Vira Melnyk

ACTIVITIES THEOPHIL OKUNEVSKYY IN THE INTERWAR PERIOD

Considered last years T.Okunevskyy and its participation in the national liberation movement, active in political activities and in life Horodenkivshchina.

Key words: Eastern Galychyna, T. Okunevskyy, J.Okunevskyy, Gorodenka, ZUNR.